

УДК 37.036:316.64:378.6

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2024-1-8>

Петровська Катерина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет
kv_petrovska@bdpu.org.ua
ORCID ID: 0000-0003-4857-0793

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ ІЗ ТИМЧАСОВИМ ЗАХИСТОМ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ В НІМЕЧЧИНІ

Вступ. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми адаптації українських сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку в Німеччині в умовах тимчасового захисту. Розглянуто ключові фактори, що впливають на інтеграцію таких сімей у нове соціокультурне середовище, зокрема доступ до медичних, освітніх і соціальних послуг. Особливу увагу приділено оцінці ефективності програм підтримки та рівня задоволеності сімей наявними умовами. Визначено основні виклики, з якими стикаються батьки та діти, а також окреслено можливі шляхи покращення адаптаційних процесів.

Метою статті є аналіз особливостей адаптації українських сімей із тимчасовим захистом у Німеччині, які виховують дітей з особливостями розвитку, з урахуванням специфічних потреб цих родин. **Завдання:** 1) охарактеризувати соціально-економічні та культурні умови, у яких перебувають українські сім'ї з дітьми з особливостями розвитку в Німеччині; 2) дослідити рівень задоволеності сімей із дітьми з особливостями розвитку наявними програмами підтримки в Німеччині.

Результати. Аналіз адаптації українських сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку, в умовах тимчасового захисту в Німеччині виявив низку важливих тенденцій, проблем і можливостей. Більшість українських сімей зіткнулись із серйозними викликами в процесі адаптації. Основними факторами, що ускладнюють цей процес, є мовний бар'єр, який ускладнює доступ до медичних, освітніх і соціальних послуг; відмінності в системі соціального захисту й освіти для дітей з особливими потребами; недостатнє розуміння механізмів отримання необхідної допомоги. Разом із тим більшість батьків висловлюють задоволення рівнем соціального захисту та можливістю отримання фінансової підтримки. Незважаючи на розвинену систему спеціалізованої освіти в Німеччині, більшість опитаних батьків відзначають складнощі з доступом до відповідних закладів освіти через довгі черги, складну систему реєстрації та брак місць у деяких школах.

У Німеччині діє низка програм соціальної допомоги, що передбачають фінансову підтримку, консультації для батьків, допомогу в пошуку спеціалізованих закладів і психологічну підтримку дітей. Найбільш ефективними, за оцінками українських сімей, є: соціальна допомога для дітей з інвалідністю, яка покриває витрати на догляд і реабілітацію; програми раннього втручання (Frühförderung), що спрямовані на розвиток дітей з особливостями ще на дошкільному етапі; медична допомога, включно з реабілітаційними послугами, психотерапією та логопедичними заняттями. Водночас дослідження показало, що частина батьків не отримують повного обсягу допомоги через складнощі в процедурі оформлення документів, відсутність достатньої інформації та мовний бар'єр.

Українські родини, які виховують дітей з особливостями розвитку, стикаються з додатковими психологічними викликами. Основними факторами стресу для батьків є: невизначеність майбутнього та необхідність адаптації до нових умов життя; труднощі в комунікації з місцевими установами через мовний бар'єр; почуття ізоляції через розрив соціальних зв'язків з рідними та друзями в Україні.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що Німеччина має добре розвинену систему підтримки дітей з особливими освітніми потребами, проте українські сім'ї стикаються з низкою труднощів, які потребують комплексного підходу до вирішення.

Ключові слова: адаптація, українські сім'ї, діти з особливими потребами, соціально-психологічна підтримка, інклюзивна освіта, інтеграція.

Petrovska Kateryna Volodymyrivna

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Work and Inclusive Education,
Berdyansk State Pedagogical University

RESULTS OF THE STUDY OF THE FEATURES OF ADAPTATION OF UKRAINIAN FAMILIES WITH TEMPORARY PROTECTION THAT RAISE CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN GERMANY

Introduction. The article provides a theoretical analysis of the problem of adaptation of Ukrainian families raising children with developmental disabilities in Germany under conditions of temporary protection. The key factors affecting the integration of such families into the new socio-cultural environment are considered, including access to medical, educational and social services. Special attention is paid to the assessment of the effectiveness of support programs and the level of satisfaction of families with existing conditions. The main challenges faced by parents and children are identified, as well as possible ways to improve adaptation processes are outlined.

Purpose and objectives of the article. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of adaptation of Ukrainian families with temporary protection in Germany, who raise children with developmental disabilities, taking into account the specific needs of these families. Task: 1. To characterize the socio-economic and cultural conditions in which Ukrainian families with children with

developmental disabilities are living in Germany. 2. To investigate the level of satisfaction of families with children with developmental disabilities with existing support programs in Germany.

Results. The analysis of the adaptation of Ukrainian families raising children with developmental disabilities in the conditions of temporary protection in Germany revealed a number of important trends, problems and opportunities. Most Ukrainian families faced serious challenges in the process of adaptation. The main factors complicating this process are: the language barrier, which complicates access to medical, educational and social services; differences in the system of social protection and education for children with special needs; insufficient understanding of the mechanisms of obtaining the necessary assistance. At the same time, most parents express satisfaction with the level of social protection and the possibility of receiving financial support. They have access to social benefits, medical services and specialized educational institutions.

Despite the developed system of specialized education in Germany, the majority of interviewed parents noted difficulties with access to appropriate educational institutions due to long queues, a complicated registration system and a lack of places in some schools.

There are a number of social assistance programs in Germany, including financial support, counseling for parents, assistance in finding specialized facilities and psychological support for children. According to Ukrainian families, the most effective are: social assistance for children with disabilities, which covers the costs of care and rehabilitation; early intervention programs (Frühförderung) aimed at the development of children with special needs at the preschool stage; medical care, including rehabilitation services, psychotherapy and speech therapy classes. At the same time, the study showed that some parents do not receive the full amount of assistance due to the complexity of the paperwork procedure, the lack of sufficient information, and the language barrier.

Ukrainian families raising children with developmental disabilities face additional psychological challenges. The main stress factors for parents are: the uncertainty of the future and the need to adapt to new living conditions; difficulties in communication with local institutions due to the language barrier; a sense of isolation due to the breakdown of social ties with relatives and friends in Ukraine.

Thus, the results of the study confirm that Germany has a well-developed system of support for children with special educational needs, but Ukrainian families face a number of difficulties that require an integrated approach to solving.

Key words: *adaptation, Ukrainian families, children with special needs, socio-psychological support, inclusive education, integration.*

Вступ. Зростаюча кількість українських сімей, що вимушено залишили свою батьківщину через війну в Україні, перебувають в умовах тимчасового захисту за кордоном, зокрема в Німеччині. Особливої уваги потребують сім'ї, які виховують дітей з особливостями розвитку, оскільки такі діти потребують додаткових умов для соціалізації, навчання й інтеграції в нове середовище.

Адаптація цих сімей у новому соціокультурному просторі є складним процесом, що залежить від багатьох факторів, як-от доступ до медичних і освітніх послуг, мовний бар'єр, а також психологічна підтримка. У Німеччині діє низка програм підтримки для родин із дітьми з особливостями розвитку, проте ефективність їх застосування для українських біженців і рівень задоволення цих сімей наявними умовами залишаються недостатньо вивченими.

Актуальність цього дослідження визначається потребою в аналізі специфічних проблем, з якими стикаються українські сім'ї в Німеччині, та пошуку шляхів підвищення ефективності адаптаційних процесів. Це має важливе значення як для забезпечення благополуччя дітей з особливостями розвитку, так і для створення умов їхньої успішної інтеграції в суспільство країни перебування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адаптація українських сімей із тимчасовим захистом, особливо тих, які виховують дітей з особливими потребами, є надзвичайно важливою темою в умовах сучасної соціокультурної ситуації, пов'язаної з масовою міграцією через військовий конфлікт в Україні. Ситуація біженців у Європі, зокрема в Німеччині, створює низку викликів, які потребують комплексного підходу, щоб забезпечити інклюзивність, рівність та можливості для дітей з особливими потребами в новому освітньому середовищі.

Останні наукові дослідження виявляють численні аспекти цього процесу, зокрема соціальні, культурні й освітні фактори, які мають значний вплив на успішність адаптації. Особливу увагу приділяють питанням інклюзивної освіти, психологічної підтримки та соціальної інтеграції дітей, які мають специфічні потреби розвитку. Так, деякі дослідження аналізують політику ЄС і Німеччини щодо інтеграції біженців, зокрема дітей з інвалідністю, в національні освітні системи, оцінюючи, як механізми підтримки можуть допомогти подолати бар'єри в навчанні та соціалізації таких дітей. Наприклад, у дослідженнях С. Кулицького розглядається адаптація українських біженців за кордоном через призму соціальних комунікацій, де акцентується увага на взаємодії біженців із різними соціальними суб'єктами, що значною мірою визначає успішність їхньої адаптації [4, 5, 6, 7].

О. Локшина, А. Джурило, О. Максименко, О. Шпарик у своїх роботах аналізують політику ЄС щодо інтеграції українських дітей-біженців, включно з дітьми з особливими потребами, у систему освіти європейських країн, зокрема Німеччини [8]. Особливості шкільної освіти для дітей з особливими потребами в Німеччині також детально розглядаються в дослідженні Н. Ковальчук, де акцентується на викликах, з якими стикаються українські діти в німецьких школах. Психологічні аспекти адаптації дітей-біженців у новій освітній системі досліджуються І. Бойко, яка звертає увагу на методи підтримки дітей з особливими потребами в процесі навчання. Крім того, еміграція в Німеччину не позбавляє біженців від психологічних труднощів, які детально аналізуються в роботі М. Іванової та О. Петрова. О. Шевченко розглядає особливості інклюзивної освіти в Німеччині, зокрема для дітей з особливими потребами.

Таким чином, сучасні наукові дослідження підкреслюють важливість інтеграції дітей з особливими потребами в системи освіти європейських країн, зокрема Німеччини, а також наголошують на необхідності комплексної підтримки цих дітей на всіх етапах їхньої адаптації.

Мета та завдання статті. Метою статті є аналіз особливостей адаптації українських сімей з тимчасовим захистом у Німеччині, які виховують дітей з особливостями розвитку, з урахуванням специфічних потреб цих родин.

Завдання:

Охарактеризувати соціально-економічні та культурні умови, у яких перебувають українські сім'ї з дітьми з особливостями розвитку в Німеччині.

Дослідити рівень задоволеності сімей з дітьми з особливостями розвитку наявними програмами підтримки в Німеччині.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початку війни в Україні Німеччина прийняла понад 1,1 мільйона українських біженців. Для багатьох з них надання тимчасового захисту стало важливим кроком до інтеграції в німецьке суспільство [1].

Адаптація та інтеграція сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку, є складним і багатограним процесом, що має як соціальні, так і психологічні аспекти. Перебування за кордоном створює численні виклики для таких сімей, оскільки вони змушені адаптуватися до нових соціокультурних умов, водночас долаючи бар'єри мовного середовища та відмінності в системах освіти й підтримки для дітей з особливими потребами.

Психологічний аспект адаптації передбачає подолання емоційного стресу, пов'язаного з вимушеним переміщенням і невизначеністю майбутнього, що значною мірою впливає на психоемоційний стан як батьків, так і дітей [4, 5, 6, 7]. Крім того, сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами, стикаються з додатковими труднощами, що пов'язані з необхідністю знайти й організувати належні ресурси для підтримки розвитку їхніх дітей. Це стосується пошуку спеціалізованих навчальних закладів, які мають відповідний досвід і кваліфікацію для роботи з дітьми з різними фізичними чи інтелектуальними порушеннями.

Адаптація українських сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку, залежить також від нормативно-правових умов, які регулюють їхній статус у Німеччині, а також від доступу до соціальних, медичних та освітніх послуг. Після початку військової агресії Росії проти України Німеччина надала можливість українським громадянам отримати тимчасовий захист відповідно до § 24 Закону про перебування (Aufenthaltsgesetz) [3, 9]. Цей статус гарантує низку прав, а саме: право на проживання; доступ до ринку праці; отримання соціальної допомоги; медичне обслуговування; доступ до освітніх послуг.

Для осіб з особливими потребами Німеччина дотримується положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка закріплює зобов'язання держави забезпечувати рівний доступ до послуг,

інклюзивну освіту та можливості для реабілітації [2]. Це створює базові гарантії для дітей з особливостями розвитку, які перебувають під тимчасовим захистом.

Німеччина пропонує широкий спектр програм соціальної підтримки для сімей із дітьми з особливими потребами [2], зокрема: фінансову допомогу (сім'ї можуть отримувати соціальні виплати на проживання, догляд за дитиною та інші потреби); медичні послуги (система охорони здоров'я Німеччини забезпечує доступ до спеціалізованих послуг, як-от терапія, реабілітація та медична діагностика); освітні послуги.

У Німеччині система освіти для дітей з особливими потребами базується на балансі між інклюзією та спеціалізованими школами. Діти, які потребують інтенсивної підтримки, відвідують школи, що спеціалізуються на певних видах інвалідності (наприклад, порушення зору, слуху чи інтелектуального розвитку). З кожним роком усе більше дітей інтегруються в загальноосвітні школи Німеччини, отримуючи допомогу асистентів та адаптовані програми. Отже, у Німеччині активно впроваджується інклюзивна модель навчання, яка дає можливість дітям з особливостями розвитку навчатися в загальноосвітніх школах разом з однолітками [8]. Для дітей, які потребують інтенсивної підтримки, існують спеціальні навчальні заклади. Такі заклади часто забезпечують індивідуальний підхід до кожної дитини, надаючи спеціальні програми, що відповідають її потребам і можливостям. Ось кілька прикладів таких установ в Німеччині [9]:

1. *Школи для дітей з особливими потребами (Förderschulen).* Це школи, які пропонують спеціалізовану освіту для дітей із різними порушеннями, включно з фізичними, психічними та інтелектуальними. Вони надають індивідуальний підхід до кожної дитини, забезпечуючи спеціальні навчальні програми, що враховують їхні здібності та потреби.

2. *Інклюзивні школи (Inklusive Schulen).* У Німеччині також існують школи, які практикують інклюзивне навчання, де діти з особливими потребами навчаються разом із дітьми без порушень, але з використанням адаптованих методів і ресурсів. Це дає змогу дітям з обмеженими можливостями соціалізуватися та навчатися у звичайному середовищі за підтримки спеціалістів.

3. *Інститути та центри для дітей з аутизмом (Schule für Autismus).* У Німеччині є школи та реабілітаційні центри, які спеціалізуються на роботі з дітьми з аутизмом. Вони надають не лише освітні послуги, але й медичну, психологічну підтримку, а також терапії, спрямовані на розвиток соціальних навичок і мовлення.

4. *Медико-педагогічні установи (Rehabilitationsschule).* Для дітей із фізичними або психічними порушеннями є також медико-педагогічні заклади, які поєднують навчання та реабілітацію. Вони надають послуги з фізіотерапії, логопедії та інших спеціалізованих терапій.

5. *Спеціалізовані дитячі садки та дошкільні установи (Integrative Kindergärten).* У Німеччині

також є спеціалізовані дитячі садки для дітей з особливими потребами, які пропонують раннє втручання й адаптовані навчальні програми. Ці заклади не лише забезпечують освіту, а й активно працюють із медичними та соціальними службами для того, щоб дитина отримала комплексну підтримку, необхідну для її розвитку й інтеграції в суспільство.

Окрім цього, батькам потрібно забезпечити доступ до медичних послуг, таких як реабілітаційні процедури, фізіотерапія, психологічна підтримка, а також лікування від супутніх захворювань. У деяких випадках дітям можуть знадобитися спеціалізовані медичні установи чи центри, що займаються конкретними видами порушень, як-от аутизм, порушення слуху чи зору або психічні розлади.

Не менш важливим є забезпечення доступу до інших допоміжних служб, соціальні працівники яких можуть допомогти у вирішенні адміністративних питань, а також підтримка в адаптації до нових умов життя в іншій країні. Ці ресурси можуть передбачати консультації з юридичних питань, організацію доступу до спеціальних програм для дітей з особливими потребами, а також надання матеріальної допомоги. Ось кілька прикладів таких організацій та ініціатив:

1. *Der Deutsche Verband für Gesundheitspflege e.V.* (Німецька асоціація охорони здоров'я). Ця організація надає спеціалізовані програми для дітей із фізичними та психічними порушеннями. Вона пропонує індивідуально адаптовані курси для розвитку фізичних і когнітивних навичок, включно з програмами раннього втручання для дітей з інвалідністю. Програми передбачають реабілітацію, фізіотерапію, логопедію та психотерапевтичну підтримку [11].

2. *Aktion Mensch*. Це одна з найбільших благодійних організацій у Німеччині, яка підтримує проекти для людей з обмеженими можливостями, включно з дітьми. Організація фінансує та підтримує різноманітні інклюзивні освітні й соціальні програми, серед яких і програми для інтеграції дітей з особливими потребами в звичайні школи та дитячі садки. Окрім цього, *Aktion Mensch* фінансує спеціалізовані навчальні курси, які допомагають дітям з аутизмом, порушеннями слуху чи зору [12].

3. *Bundesarbeitsgemeinschaft für Rehabilitation e.V.* (*BAG Reha*). Це організація, яка об'єднує різні благодійні та громадські ініціативи, що займаються реабілітацією та інтеграцією людей з обмеженими можливостями в Німеччині. Вона фінансує програми для дітей з особливими потребами, включно зі спеціалізованими школами, центрами раннього втручання та підтримкою для сімей. Програми передбачають медичну реабілітацію, спеціалізовані навчальні курси, а також психологічну та соціальну підтримку [14].

4. *Förderverein für Kinder mit Behinderung* (Товариство підтримки дітей з інвалідністю). Це некомерційна організація, яка підтримує дітей з особливими потребами, організовуючи для них спеціалізовані програми в рамках освітніх установ.

Надає допомогу в інтеграції дітей у звичайні школи, а також доступ до навчальних програм, адаптованих до потреб дітей із фізичними, психічними та інтелектуальними порушеннями. Організація пропонує фінансову та консультативну допомогу для сімей, щоб забезпечити доступ до спеціальних курсів і програм підтримки.

5. *Caritas*. *Caritas* є однією з найбільших благодійних організацій у Німеччині, що займається підтримкою людей з обмеженими можливостями. Пропонує спеціальні програми для дітей з особливими потребами, включно з інклюзивними освітніми ініціативами та медичними послугами. Ця організація підтримує раннє втручання для дітей з інвалідністю, забезпечуючи доступ до спеціалізованих дитячих садків, реабілітаційних центрів і програм соціалізації. Організація також допомагає родинам знаходити ресурси для навчання та лікування дітей з особливими потребами [10].

6. *Stiftung Mitarbeit* (Фонд співпраці). Ця організація сприяє розвитку інклюзивних програм для дітей з особливими потребами, включно з навчальними та соціальними ініціативами, які підтримують їх інтеграцію в освітній процес. Фонд організовує тренінги для педагогів, що спеціалізуються на роботі з дітьми з порушеннями розвитку, і підтримує проекти, які допомагають дітям з інвалідністю отримати доступ до якісної освіти [13].

Ці організації не лише надають фінансування для спеціалізованих програм, але й сприяють розвитку соціальної інклюзії дітей з особливими потребами в Німеччині, допомагаючи їм отримати рівний доступ до освіти, медичної допомоги та соціальних ресурсів.

Таким чином, нормативно-правова база Німеччини забезпечує необхідні умови для підтримки українських сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку. Водночас ефективність реалізації цих програм залежить від багатьох факторів, зокрема мовного бар'єра, рівня інформованості батьків та адаптації програм до специфічних потреб біженців.

Саме оцінювання рівня задоволеності українських сімей із дітьми з особливими потребами наявними програмами підтримки в Німеччині стало нашим подальшим кроком у дослідженні. Для дослідження було розповсюджено онлайн Google Forms анкети серед 150 родин, що виховують дітей з особливими потребами в різних регіонах Німеччини (м. Регензбург, південно-східна Німеччина, у землі Баварія; м. Циттао та м. Герліц у землі Саксонія).

Результати дослідження показали, що загальний рівень задоволеності українських сімей із дітьми з особливими потребами наявними програмами підтримки в Німеччині виявився помірним. Переважна більшість респондентів відзначила позитивний досвід у таких сферах:

Освітня підтримка: близько 75% опитаних висловили задоволення інклюзивними програмами, що дають можливість їхнім дітям навчатися разом з іншими учнями в загальноосвітніх школах. Проте 25% респондентів вказали на недостатню кількість

спеціалізованих програм для дітей із більш важкими формами інвалідності.

Психологічна підтримка: 60% респондентів зазначили, що наявні психологічні консультації та програми підтримки допомогли їхнім дітям адаптуватися до нового середовища, проте 40% вказали на дефіцит таких послуг у регіонах.

Соціальна підтримка: 80% родин отримують соціальні виплати, що допомагають знизити фінансове навантаження, але лише 50% вважають, що рівень підтримки є достатнім для повноцінної адаптації.

На рис. 1 позначено найбільш поширені проблеми, з якими стикаються українські родини з дітьми з особливими потребами в Німеччині. Так, 45% респондентів відзначили труднощі в комунікації з учителями, соціальними працівниками та медичними працівниками через недостатнє знання німецької мови; 34% родин вказали на труднощі з адаптацією до нових культурних норм і традицій; 21% родин зазнали стресу через пережиті травми внаслідок війни, що негативно вплинуло на психологічний стан дітей.

Однак за результатами дослідження було виявлено високий рівень (72%) задоволеності інклюзивною освітою, що дає змогу дітям з особливими потребами відчувати себе частиною спільноти, покращує їхні соціальні навички. Багато родин (65%) високо оцінили допомогу з боку неурядових організацій, які надають консультації, курси німецької мови та інші послуги, що допомагають в інтеграції.

Дослідження показало, що, хоча загальний рівень задоволеності сімей із дітьми з особливими потребами програмами підтримки в Німеччині є позитивним, існують певні труднощі та недоліки, які потребують уваги. Розширення інклюзивних освітніх програм, поліпшення мовної та психологічної підтримки є важливими напрямками для подальшого

вдосконалення системи підтримки українських біженців у Німеччині.

На основі аналізу отриманих даних можна виділити кілька ключових проблем, які потребують подальшого вирішення: нестача місць у спеціалізованих освітніх закладах, що призводить до затримки інтеграції дітей у систему освіти; брак адаптованих програм із вивчення німецької мови для дітей з особливими потребами; складна бюрократична система, яка ускладнює доступ до соціальних послуг; психологічні труднощі у батьків, які потребують додаткової підтримки та супроводу.

Висновки та пропозиції. Таким чином, українські сім'ї з дітьми з особливими потребами часто стикаються в Німеччині з додатковим стресом, пов'язаним не лише з фізичними чи психологічними труднощами дитини, але й з пошуком та організацією належної допомоги, що може потребувати значних зусиль і часу. Успішна інтеграція таких сімей потребує створення комплексної системи підтримки, яка б передбачала не лише матеріальну допомогу, але й психологічну, соціальну та медичну підтримку.

Роль приймаючих громад у цьому процесі є вирішальною, адже їхнє ставлення та готовність до співпраці можуть значно полегшити процес інтеграції, сприяючи створенню інклюзивного середовища для дітей з особливими потребами та їхніх сімей.

На основі результатів дослідження було сформульовано низку рекомендацій:

Розширення спеціалізованих програм для дітей з важкими формами інвалідності. Важливо створити додаткові програми, які можуть краще підтримати дітей із серйозними психофізичними порушеннями.

Мовна підтримка. Потрібно збільшити кількість програм із навчання німецької мови для біженців, особливо для батьків, щоб знизити мовні бар'єри у взаємодії з освітніми й медичними установами.

Рис. 1. Найбільш поширені проблеми, з якими стикаються українські родини з дітьми з особливими потребами в Німеччині

Психологічна допомога. Варто розширити програми психологічної підтримки для дітей і батьків, щоб допомогти адаптуватися до нових умов після пережитих травм.

Системна інтеграція. Рекомендується створити більш ефективні механізми координації між різними державними та недержавними установами для надання комплексної допомоги таким родинам.

Список літератури:

1. Berater in Kiew: Ukraine-Flüchtlinge sollen ins Heimatland zurück. Interview zur Ukraine. *Tages-Anzeiger*. 2024. 20.01. URL: <https://www.tagesanzeiger.ch/ukraine-news-berater-von-selenski-team-kritisiert-gastlaender-521321310376> (дата звернення: 25.01.2025).
2. Закірова С. Українські біженці від війни: аналіз інформаційних ресурсів підтримки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ : НБУВ, 2023. Вип. 67. С. 54–81. <https://doi.org/10.15407/np.67.054>.
3. Інформаційний довідник Germany4Ukraine. URL: <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-ua>.
4. Кулицький С. Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн перебування. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2023. № 1. С. 35–45. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2023_Ukraine_1.pdf (дата звернення: 22.01.2025).
5. Кулицький С. Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн перебування. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2023. № 2. С. 36–49. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2023_Ukraine_2.pdf (дата звернення: 23.01.2025).
6. Кулицький С. Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн перебування: тенденції змін і проблеми адаптації наприкінці 2023 року. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2024. № 1. С. 46–55. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2024_Ukraine_1.pdf (дата звернення: 24.01.2025).
7. Кулицький С. Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн перебування: тенденції змін і проблеми адаптації наприкінці 2023 року. *Україна: події, факти, коментарі*. Київ, 2024. № 2. С. 33–47. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2024_Ukraine_2.pdf (дата звернення: 23.12.2024).
8. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти : оглядове видання / Олена Локшина, Оксана Глушко, Аліна Джурило, Світлана Кравченко, Оксана Максименко, Ніна Нікольська, Оксана Шпарик ; за заг. ред. Олега Топузова, Олени Локшиної ; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Пед. думка, 2022. 66 с. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>.
9. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина. Німецький Бундестаг, Відділ зв'язків із громадськістю, Берлін, 2014. 148 с.
10. Сайт Caritas in Deutschsнд. URL: Caritas in Deutschland – Not sehen und handeln.
11. Сайт Der Deutsche Verband für Gesundheitspflege e.V. (Німецька асоціація охорони здоров'я). URL: Deutsche Verband für Gesundheitspflege e.V.
12. Сайт благодійної організації у Німеччині Aktion Mensch. URL: Aktion Mensch – Startseite.
13. Сайт організації Stiftung Mitarbeit. URL: www.mitarbeit.de: Startseite.
14. Сайт організації, яка об'єднує різні благодійні та громадські ініціативи Bundesarbeitsgemeinschaft für Rehabilitation e.V. (BAG Reha). URL: BAG Reha.
15. Шепелева А. Понад половина німців вважають інтеграцію українців невдалою. *Deutsche Welle*. 2024. 25.02. URL: <https://www.dw.com/uk/bilsepolovini-nimciv-vvazaut-integraciju-ukrainciv-nevdalou/a-68365143> (дата звернення: 25.12.2024).

References:

1. Berater in Kiew: Ukraine-Flüchtlinge sollen ins Heimatland zurück. (2024, January 20). *Tages-Anzeiger*. Retrieved January 25, 2025, Retrieved from: <https://www.tagesanzeiger.ch/ukraine-news-berater-von-selenski-team-kritisiert-gastlaender-521321310376> [in German].
2. Zakirova, S. (2023). Ukrainski bizhentsi vid viiny: analiz informatsiinykh resursiv pidtrymky [Ukrainian war refugees: Analysis of information support resources]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho*, 67, 54–81. <https://doi.org/10.15407/np.67.054> [in Ukrainian].
3. Informatsiyni dovidnyk Germany4Ukraine [Germany4Ukraine Information Guide]. Retrieved from: <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-ua> [in Ukrainian].
4. Kulytskyi, S. (2023). Ukrainski bizhentsi v sotsium i na rynku pratsi krain perebuvannia [Ukrainian refugees in society and the labor market of host countries]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, 1, 35–45. Retrieved from: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2023_Ukraine_1.pdf [in Ukrainian].
5. Kulytskyi, S. (2023). Ukrainski bizhentsi v sotsium i na rynku pratsi krain perebuvannia [Ukrainian refugees in society and the labor market of host countries]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, 2, 36–49. Retrieved from: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2023_Ukraine_2.pdf [in Ukrainian].
6. Kulytskyi, S. (2024). Ukrainski bizhentsi v sotsium i na rynku pratsi krain perebuvannia: tendentsii zmin i problemy adaptatsii naprykintsi 2023 roku [Ukrainian refugees in society and the labor market of host countries: Trends and adaptation issues at the end of 2023]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, 1, 46–55. Retrieved from: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2024_Ukraine_1.pdf [in Ukrainian].
7. Kulytskyi, S. (2024). Ukrainski bizhentsi v sotsium i na rynku pratsi krain perebuvannia: tendentsii zmin i problemy adaptatsii naprykintsi 2023 roku [Ukrainian refugees in society and the labor market of host countries: Trends and adaptation

issues at the end of 2023]. Ukraina: podii, fakty, komentari, 2, 33–47. Retrieved from: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_podii_fakti/2024_Ukraine_2.pdf [in Ukrainian].

8. Lokshyna, O. (Ed.), Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). Osvita v realiiakh viiny: oriientyry mizhnarodnoi spilnoty: ohliadove vydannia [Education in the realities of war: International community guidelines: Review publication] *Pedahohichna dumka*. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55> [in Ukrainian].

9. Osnovnyi zakon Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna [Basic Law of the Federal Republic of Germany]. (2014). Bundestag, Public Relations Department, Berlin. [in German].

10. Caritas in Deutschland. Retrieved from: <https://www.caritas.de> [in German].

11. Der Deutsche Verband für Gesundheitspflege e.V. (The German Association for Health Care). Retrieved from: <https://www.gesundheitspflege.de> [in German].

12. Aktion Mensch – Startseite. Retrieved from: <https://www.aktion-mensch.de> [in German].

13. Stiftung Mitarbeit – Startseite. Retrieved from: <https://www.mitarbeit.de> [in German].

14. Bundesarbeitsgemeinschaft für Rehabilitation e.V. (BAG Reha) – Startseite. Retrieved from: <https://www.bag-reha.de> [in German].

15. Shepeleva, A. (2024, February 25). Ponad polovyna nimtsiv vvazhaiut intehtratsiiu ukrainsiv nevdaloiu [More than half of Germans consider the integration of Ukrainians unsuccessful]. Deutsche Welle. Retrieved December 25, 2024, Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/bilsepolovini-nimciv-vvazaut-integraciu-ukrainciv-nevdalou/a-68365143> [in Ukrainian].